

Posudek bakalářské práce Hany Trskové
Vizuální symbolismus v českém znakovém jazyce

Bakalářská práce Hany Trskové patří k těm kvalifikačním pracím, jejichž téma je spojeno s kognitivním přístupem k jazyku, resp. k užívání jazyka; v opoře o tento přístup chce diplomantka to, co bývá obvykle označováno jako vizuální symbolismus, přiblížit, vpojit do potřebných širších souvislostí většinové lingvistiky i lingvistiky znakových jazyků – a na vybraném vzorku znaků českého znakového jazyka doložit. Takový cíl není úplně snadný, i proto, že v české odborné literatuře z oblasti lingvistiky znakových jazyků téma vizuálního symbolismu v potřebné šíři a hloubce zpracováno není – a v české lingvistice většinové se na něj pohlíží různě. Kol. Trsková tak většinou čerpala z odborné literatury zahraniční. Tu (s uváděním potřebných odkazů) reprodukuje, nezatajuje přitom, že některé uváděné poznatky přebírá prostřednictvím jiných prací (např. prostřednictvím práce Vaňkové nebo Wilcoxové). Ke svým zdrojům diplomantka odkazuje (aniž by je do hloubky hodnotila) většinou uspokojivě, ne ovšem bezvýjimečně: na s. 26 uvádí, že Fónagy (1970 na s. 99) zmiňuje tzv. temné hlásky a tzv. šťastné hlásky – v mém výtisku publikace, v níž je daný text uveden, ovšem tato informace uvedena není. Mohla by diplomantka vysvětlit, odkud (když ne z práce, kterou uvádí) se v jejím textu informace o hláskách s negativním významem (těch temných) a s pozitivním významem (těch šťastných) vzala? A jen na okraj: Publikace, na niž se i s paginací odkazuje na s. 25 (Perniss - Vigliocco, 2014, s. 140), není uvedena v seznamu literatury.

V úvodních částech své práce kol. Trsková nezatěžuje čtenáře rozvleklými, v řadě různých kvalifikačních prací opakovanými informacemi, rozumně se věnuje vymezení kontextu, do něhož pojem / termín vizuální symbolismus vstupuje – a kontext je to značně široký. Diplomantka se zaměřila zvl. na ikoničnost, motivaci (zvl. vizuální) a metaforu.

Každé téma, které je zatím – alespoň u nás – ne dostatečně zpracované, každý nový okruh odborného zájmu zákonitě vybízí k diskusi (a protože kol. Trsková pracovala spíše samostatně, než že by hojně využívala konzultací před odevzdáním práce, nebyla k takové diskusi příležitost); to, že bakalářská práce diskusi inspiruje, považuji za její přínos, přinejmenším pro lingvistiku českého znakového jazyka.

K prodiskutování se tak nabízí několik okruhů problémů, které jsou v práci zmíněny. Jmenovat budu alespoň některé a prosila bych, aby kol. Trsková při obhajobě explicitně vyložila to, co v práci dost explicitně vysvětleno není, resp. co by mohlo být považováno za vnitřně rozporné.

První takový okruh problémů se nabízí v souvislosti s tím, jak je to s fonémem (parametrem znaku) a významem – právě na vyložení vztahu „mezi parametry (fonémy) fonologické struktury znaku a významem ve znakových jazycích“ (viz abstrakt) práce cílí. Parametry znaku význam (v určitých kontextech) „nesou“ (např. s. 15, 26), „evokují“ (s. 22, 26), „připomínají“ (s. 26), „asociují“ (např. s. 16), „zachycují“ (s. 27)? Srov. k tomu také „... Pernissová, Thompson a Viglioccová se zabývali ikoničností na fonologické úrovni a identifikovali fonémy nesoucí vlastní význam, jež ikonicky asociují tvary a rozměry předmětů“ (s. 26). Je foném / parametr znaku pravidelným „nosičem“ vizuálního symbolismu – a nebo tam hraje roli onen „určitý kontext“? Pokud ano, bylo by možné ho při obhajobě specifikovat? A mohla by kol. Trsková ilustrovat na konkrétním příkladu tvrzení (jeho částečnou inspiraci srov. zřejmě Perniss – Vigliocco, 2016), že „... alespoň jeden z fonémů/parametrů, které simultánně utvářejí znakovou formu označujícího, asociuje význam. Tento význam fonému/parametru dotváří lexikální význam znaku či ho nějak modifikuje“? (s. 16) Konkrétně tedy: mohla by laskavě uvést příklad toho, jak / v čem význam fonému lexikální význam dotváří / modifikuje? A v souvislosti s tím: co se rozumí „strukturou fonémů“ (s. 15)? Pojem/termín význam by si zasloužil ujasnění i v dalších souvislostech: Jak

by kolegyně charakterizovala vztah mezi významem a „označovanou entitou“ (s. 24, 28), resp. „označovanou skutečností“? (s. 25) – a do jakého vztahu to vstupuje s „významem označovaného“ (s. 25) – a co se „významem označovaného“ rozumí?

Otázky se nabízejí i v souvislosti s usouvztažením metafory, resp. zdvojeného mapování typického pro znakové jazyky (v takto zaměřeném výkladu se hojně čerpá z diplomové práce Lucie Šůchové) a vizuálního symbolismu. Na s. 24 se píše: „Jazykové znaky vzniklé zdvojeným mapováním, které ve fonologické struktuře znaku, tedy v nějakém parametru znaku, ikonicky zohledňují tvar, velikost nebo způsob uchopení označované entity, mohou být analogicky k prvkům zvukového symbolismu v mluvených jazycích označeny za prvky vizuálního symbolismu ve znakových jazycích“. Za „prvky vizuálního symbolismu“ znakových jazyků tedy mohou být označeny (celé) „jazykové znaky“ – a všechny jazykové znaky, které „vzniknou“ zdvojeným mapováním? Jak přitom rozumět tvrzení (s. 28), že Wilcoxová a Taubová se „snažily“ problematiku metafor „oddělit od ikoničnosti“? A další otázky se nabízejí v souvislosti s výklady o „rolích“ klasifikátorů (jen na okraj: „klasifikátorové tvary ruky“ jsou skutečně „ustálené produktivní ikonické znaky“, s. 29)? A je prostředkem vizuálního symbolismu každý klasifikátorový tvar ruky? A je / může být jeho projevem každá metafora? (srov. „... důsledky působení zdvojeného mapování ve fonologické struktuře znaků mohou fungovat jako prvky vizuálního symbolismu“, s. 41). Pokud ne každá metafora, které metafory ano?

To, že tyto otázky nejsou zodpovězeny už v bakalářské práci, je dáno jistě složitostí problematiky – a tato složitost je zřejmě důvodem toho, že diplomantka sice podává přehled názorů na probíraný problém a široký kontext, v němž lze sledovaný problém nahlížet, názory na něj / přístupy k němu ale povětšinou nehodnotí, nezaujímá k nim vlastní stanovisko. To – snad, alespoň do nějaké míry – lze vysoudit z druhé části práce, z popisu získaného materiálu.

Slovník znakové řeči, z něhož byl materiál excerpován, může být považován za „starý“, „nedokonalý“ ... (autorka se k jeho podobě ostatně v práci vyjadřuje), není ovšem možné nevidět, že představuje první (byť třeba ne úplně dokonalé – ale který slovník českého znakového jazyka dokonalý je?) zpracování slovní zásoby českého znakového jazyka. Vyexcerpované znaky autorka zpracovala pečlivě, se zřetelem k řadě kritérií (viz příloha 1), její popis poukázal k tomu, že v mapování významového okruhu jazyk/řeč/komunikace se vedle místa artikulace (ústa) uplatňují i některé tvary ruky a jeden typ pohybu. Otázka je, zda na stejné úrovni lze uvažovat i o „obouručnosti“ (s. 40).

Svou práci formuluje diplomantka jasně, srozumitelně, kultivovaně, v podstatě bez typografických, pravopisných, jazykových, stylizačních atd. nedostatků (jsou tak řídké, že nestojí za zmínku), ke čtenáři většinou vstřícně; jednotlivé části výkladu jsou provázány četnými odkazy; ocenit je třeba to, že výklady první části jsou využity při práci s materiálem.

Závěr: Bakalářská práce Hany Trskové otvírá zajímavé téma, podává přehled názorů publikovaných v (převážně zahraničních) odborných pracích tématu věnovaným i přehled prací věnovaných problémům styčným. Může tak být dobrým východiskem pro další úvahy o zvukovém symbolismu v českém znakovém jazyce.

Alena Macurová

20. ledna 2020

Návrh klasifikace: výborně (pokud diplomantka při obhajobě ujasní položené otázky) – velmi dobře